

PLÁNY PÉČE – FORMÁLNÍ NUTNOST NEBO OBJEKTIVNÍ POTŘEBA?

JINDŘICH CHLAPEK

Mgr. JINDŘICH CHLAPEK

Na Správě CHKO Jeseníky pracuje od roku 1998, zaměřuje se na management a managementové plánování ve zvláště chráněných územích. Od roku 2012 člen týmu působícího v oblasti přípravy plánů péče v chráněných územích v Gruzii.

Managementové plánování nepatří mezi nejoblíbenější činnosti profesionálních ochránců přírody. Zpravidla jej ochránářská veřejnost považuje za nutný krok k otevření možnosti realizace managementových opatření, která v principu nejsou nijak komplikovaná a každý přiměřeně angažovaný ochránář se znalostí svěřené lokality je nosí v hlavě. Aby na tato zpravidla velmi intuitivně, ovšem na základě zkušenosti formovaná opatření bylo možné čerpat prostředky, je nutné, aby prováděné zásahy byly v souladu s platným plánem péče. A aby byl plán péče platný, je nutné podstoupit poměrně složitou proceduru počínající jeho sepsáním a následně projednáním s dotčenými orgány státní správy, samosprávy a vlastníky, případně uživateli pozemků.

Ve všeobecném zahlcení mnoha jinými úkoly se zpracování plánu péče stává nutností až neodbytnou, shora kontrolovanou nepříjemností, kterou je nevyhnutelné jednou za určité období, zpravidla deseti let, podstoupit. Nejčastěji se hledá cesta nejmenšího odporu, kterou nalézt v době, kdy se drží struktura plánu péče již více než deset let, může být poměrně

snadné. Změnit dobu platnosti na titulní straně a v úvodních kapitolách není až takový problém.

ADAPTIVNÍ MANAGEMENT

Je to trochu škoda, i když pohledem praktika vcelku pochopitelná věc. Zjednodušením postupů přicházíme do budoucna o mnoho cenných informací o stavu a vývoji předmětů ochrany zejména v reakci na zásahy, které jeho vývoj usměrňují. Každý, komu se dostane do ruky příručka IUCN (Thomas & Middleton 2003) týkající se zpracování plánů péče, zjistí, že managementové plánování je kontinuální, tedy nepřetržitý proces. Nikoliv tedy jednorázová série úkonů jednou za deset let (nebo i dvacet, autorovi tohoto textu se podařilo s výhledem na ušetření práce dosáhnout schválení plánu péče na 20 let, a jistě není zdaleka jediný), ale nepřetržitá činnost tvořená průběžným hodnocením odezvy prostředí na prováděná opatření a vývoje stavu předmětů ochrany, komunikací s klíčovými partnery v území, prezentace široké veřejnosti, sledování vnějších přírodních vlivů, návštěvnosti, hodnocení úspěšnosti naplňování plá-

Řešení kůrovcové gradace v NPR Rejvíz, která vypukla dva roky po její v platnost plánu péče, se jeho rámci zcela zákonitě vymyká. Foto Jindřich Chlapek

Chemická asanace v NPR Rejvíz, jakkoliv plánem péče uvažovaná a odůvodněná, v tomto rozsahu a v současné situaci diskutabilní a pochopitelně ostře napadaná metoda ochranářskými spolky. V dočasné zásahové části rezervace jsou však při znalosti rozsahu, délky i rizik působení přípravku ve srovnání s odkorněním kmenů pozitiva zřejmá. Foto Jindřich Chlapek

nu péče a konečně průběžné modifikace prováděných opatření v reakci na odezvu prostředí a proměňující se vnější vlivy – tzv. adaptivní management.

Zejména komplexní území, rozhodně velkoplošná chráněná území, ale i rozsáhlé a složité „maloplošky“ typu NPR Praděd, kde vstupuje do hry veliké množství rozmanitých impulsů a vlivů, vyžadují nepochybně jiný, než tento jednorázový cyklický přístup.

Filozofie adaptivního managementu zatím v tuzemských plánovacích dokumentech příliš nezdomácněla, zatímco změny prostředí se zrychlují a je nesnadné vymyslet a navrhnout všechna možná opatření, která bude nutno pro udržení dobrého stavu chráněného území (měřeno stavem předmětů ochrany) provádět. Sucho, kůrovec, mění se způsoby chování návštěvníků, nové volnočasové aktivity, biologické invaze, mění se možnosti financování... Permanentní změna tak dostává ochranu přírody prováděním činností často za hranu návrhů obsažených v plánovacím dokumentu a tedy na hranu zákona i pravidel pro čerpání prostředků na péči o území.

Plán péče se sice může preventivně „zdrčnout“ do všeobjímající věty ve stylu „provádění opatření na podporu příznivého stavu předmětů ochrany“, ale je taková deklarace dostatečná a srozumitelná směrem k veřejnosti, vlastníkům a dalším uživatelům chráněného území?

PLÁN PÉČE JAKO PŘÍLEŽITOST

I při vědomí všeho výše uvedeného a vysoké míry zaneprázdněnosti pracovníků ochrany přírody by měla být možnost plán péče skutečně (nejen formálním vyvěšením na úřední desku), alespoň u vybraných vlajkových chráněných územích se známými a více i méně důležitými partnery, seriózně projednat. Jde o dobrou možnost prezentovat problematiku ochrany přírody a získat potřebnou zpětnou vazbu a celkově kultivovat prostředí, ve kterém se ochrana přírody jako stále významnější hráč na území velkoplošných chráněných území pohybuje.

PLÁN PÉČE JAKO NÁSTROJ OCHRANY

Poněkud jiného, možná až překvapivého rozměru nabývá plán péče při konkrétní ochraně území. Formulace základních ochranných podmínek maloplošných zvláště chráněných území v zákoně o ochraně přírody a krajiny je zcela správně poměrně vágní a na první pohled nabízí širokou škálu výkladů. Zákaz provádět činnosti, které mohou měnit strukturu, funkci a biologickou rozmanitost ekosystémů v chráněném území, může při dostatečně omezeném pohledu znamenat, že i posečení louky je nepřipustné. V poněkud méně přímočarém příkladu to ustanovení jistě znemožňuje vyřezat keř nebo pokácet strom v rezervaci, pří-

padně vyhloubit tůň. Ale tohle všechno ochrana přírody provádí (ano, AOPK ČR má všeobecnou výjimku z těchto zákazů) nebo umožňuje provádět vlastníkům, aniž by tito výjimkou z příslušného ustanovení zákona disponovali.

Faktem totiž je, že nejednoznačné ustanovení zákona je aplikováno a vykládáno právě prostřednictvím zásad a principů vtělených do plánu péče. Jestliže ve smrkové kultuře, navazující na přirozenou bučinu a zařazenou do rezervace z důvodu arondace hranice rezervace například na vymezení trvalého rozdělení lesa, provede vlastník clonnou těžbu nebo vytvoří kotlíky, kam následně budou vneseny stanovištně vhodné dřeviny, a většinu dříví si odveze, jde o výstavní změnu ve struktuře (druhotného) ekosystému, kterou zákon jakoby nepřipouští.

V případě, že dojde ke sporu a orgán ochrany přírody bude takovou činnost v chráněném území s ohledem na příslušné ustanovení zákona posuzovat, pokud toto opatření nalezne v plánu péče, kde je detailně rozpracované, odůvodněné ve vztahu k předmětu ochrany a zasazené do kontextu dlouhodobých cílů managementu rezervace, mělo by být vše v pořádku, ke kolizi se zákonem nedochází.

PŘÍPAD REJVÍZ

Modelovým případem pro uplatnění adaptivního managementu může být NPR Rejvíz. Tato národní přírodní rezervace má výměru 329 ha, dalších 35 ha pokrývají navazující staré porosty ve vymezeném ochranném pásmu, které se překrývá s I. zónou CHKO Jeseníky. Rezervaci tvoří podmáčené louky, otevřená rašeliniště, blatkové bory, rašelinné a podmáčené smrčiny, v okrajích kulturní smrčiny a v navazujícím ochranném pásmu acidofilní smrkové bučiny.

Plán péče zde platí od roku 2017, vzhledem ke lhůtám potřebným pro jeho projednání, schválení a včasné předložení vlastníkovi lesa před obnovou LHP byl dopracován na podzim 2015. V té době se uvnitř rezervace vedla s lesníky poměrně ostrá každodenní diskuse nad asanací každého jednotlivého kůrovcem obsazeného stromu a z toho důvodu byl plán péče v otázce omezení zásahů proti kůrovcům a uplatnění přírodních procesů dosti opatrný. I přes to každoročně zůstávalo v rezervaci a navazujících porostech I. zóny bez asanací 100 až postupně bezmála

500 kůrovcových stromů, které revírník buď nenašel, nebo ochrana přírody prosadila jejich ponechání bez zásahu.

Situace se zlomila v roce 2018, kdy sucho a od jara vysoké teploty vedly k akceleraci kůrovcové gradace v rezervaci, ale především v jejím okolí, kam se kůrovec ve velkém množství vytáhl z nižších poloh. Hospodářské smrkové porosty v širším okolí rezervace se rozpadají, lesníci na svou roli ochrany lesa proti škůdcům pozvolna rezignují a začínají akceptovat či dokonce (zatím neformálně) navrhopat, aby ochrana přírody prosadila v plánu péče z přílišné opatrnosti nevyslovený bezzášahový režim na celém území rezervace. Jakékoliv zásahy uvnitř rezervace nemohou zvrátit pravděpodobně nevyhnutelný scénář pro další roky: plošný rozpad převažujících smrkových lesů v širším okolí rejvízské rezervace s následným vznikem rozsáhlých holin a odumřením nastojato větší části stromového patra v rezervaci a okolní I. zóně na šumavský způsob.

V roce 2018 bylo na území rezervace a navazující I. zóny evidováno již více než 2100 kůrovcem napadených stromů (více než čtyřnásobek počtu v předešlém roce), z toho asi 1800 zůstalo bez zásahu a 300 bylo v první polovině kůrovcové sezóny za velkého pokřiku ochranářských spolků v okrajových částech rezervace, spíše ze setrvačnosti, asanováno. Na základě těchto čísel a v souvislosti s trvajícím srážkovým deficitem je velmi pravděpodobné, že gradace kůrovce bude pokračovat a nejspíše v polovině platnosti plánu

péče bude tento dokument v části věnované lesním ekosystémům zastaralý a nepoužitelný. Tím je zčásti již nyní, současná situace si například vyžádala přeložení turistické trasy z míst nejvíce zasažených kůrovcem (z důvodu omezení kácení potenciálně rizikových souší podél turistické stezky), dalším důsledkem bude nehezké kácení suchých stromů podél těch úseků turistických stezek (vzhledem k výšce stromů do vzdálenosti nejméně 30 m na každou stranu stezky), které přeložit nelze, masivní podsadby jedle a buku do míst rozpadajících se druhotných smrčín v okrajích rezervace a vysvětlování veřejnosti důsledků gradace kůrovce v rezervaci i prostřednictvím informačních panelů. S tímto plánem péče přirozeně rovněž nepočítal.

Příznivým efektem je rychlé faktické vytvoření (a možná i oficiální deklarace) bezzášahového území rezervace na více než 200 hektarech a jeho postupné rozšiřování v následujících 10-20 letech pravděpodobně až na 100 % rozlohy lesa. Přírodním výsledkem kůrovcové gradace je vznik řady strukturálních prvků přírodního lesa na různých prostorových škálách.

Je téměř jisté, že v rezervaci bude do konce platnosti současného plánu péče tzv. vymalováno. Lesní prostředí bude zcela bez ohledu na to, co se píše v plánu péče, proměněné. Tato skutečnost povede nejen ke změně vnímání návštěvníky velmi oblíbené (téměř 60 tisíc návštěvníků ročně) rezervace veřejností, ale odrazí se nepochybně i v biologické rozmanitos-

ti území. Zjištění, jakým způsobem budou jednotlivé indikační druhy nebo skupiny druhů reagovat na tuto významnou změnu struktury ekosystému, bude úkolem expertů a výzkumných institucí, jejichž aktivity by měla koordinovat AOPK ČR, Správa CHKO Jeseníky. I tyto úvahy v příslušné kapitole plánu péče přirozeně chybí, a to včetně odhadu finanční náročnosti takového monitoringu.

Příběh rejvízské rezervace dobře ilustruje reálnou dynamiku změny v přírodním prostředí a nutnost pružné reakce, která významně překračuje rámec poněkud ztuhle stanovený plánem péče. Zpracování a formální schválení změny plánu péče je proces trvající přibližně celý jeden rok, což je doba, během které může vyplynout na povrch řada dalších skutečností, které opět v aktualizovaném dokumentu nebudou zohledněny. To, co platilo a zdálo se rozumné v červenci, se již na počátku září jeví jako překonané a nadbytečné. Adaptivní management se tak nevyhnutelně uplatňuje, ovšem spíše navzdory zaběhaným schématům a postupům. Na tomto jistě poněkud extrémním, avšak palčivě reálném případě se limity současného přístupu k managementovému plánování rýsují dosti ostře. Změna může být formálně poměrně snadná, ovšem vyžadující mentální posun, opuštění zaběhaných schémat a... to nejmenší... čas.

LITERATURA

Thomas L. & Middleton J. 2003: *Guidelines for management planning of protected areas. Best practice PA guidelines, Ser. 10, IUCN, Gland: 1-79.*